

gilerden bugünkü Ahd-i Atîk külliyyatı içinde bulunanları doğru kabul etmekle birlikte, bu iki temel İslâmî kaynağa ters düşen bilgilerin tahrif neticesinde ortaya çıktığına ve bu sebeple reddedilmesi gerektiğine inanırlar. Ayrıca Ahd-i Atîk'te yer alıp temel İslâmî kaynaklarda bulunmayan, ancak İslâmî inanç ve telakkilere de aykırı bir yanı olmayan bilgilerin doğru olabileceğini kabul ederler. Bunların dışında müslümanların kesin bilgi sahibi olmadıkları hususlarda takinacakları tavrı ise Hz. Peygamber'in şu hadisi açıklamaktadır: "Ebû Hüreyre diyor ki: Ehl-i kitap olan yahudiler Tevrat'ı İbrânîce metninden okurlar, müslümanlara ise Arapça tefsir ederlerdi. Bu hususta Resûlullah ashabına, Ehl-i kitab'ın sözlerini ne doğrulayın ne de yalanlayın; ancak, 'Allah'a, bize indirilene, İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshak'a, Ya'kûb'a ve oğullarına indirilene, Mûsâ ve İsâ'ya verilene ve bütün peygamberlere rable-ri tarafından gönderilene inanınız; onlar arasında bir ayırım yapmayız, biz Allah'a teslim olanlarız" (el-Bakara 2/136) deyin buyurmuştur" (Buhârî, "İ'tisâm", 25, "Tefsir", 2/11).

V. İLMÎ ARAŞTIRMALAR ve AHD-i ATİK

Ahd-i Atîk'te verilen bilgilerin tarihi gerçeklere uygunluğunu tesbit etmek için Batı dünyasında XVI. asırdan itibaren tenkit faaliyetlerine başlanmış, ilimlerin ve teknik araştırmaların gelişmesi nisbetinde birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Metin tenkidi çalışmalarıyla Ahd-i Atîk'teki kelimelerin menşei, üslup, metnin aslına uygunluğu (authenticité) ile mevcut çelişkiler ve tekrarlar ortaya konmuştur. Neticede Tevrat'ın muayyen bir dönemde ve bir tek kişi tarafından değil, farklı dönemlerde çeşitli yazarlar tarafından kaleme alındığı, düzeltme, değiştirme ve ilâveler yapıldığı, bu haliyle derleme bir kitap olduğu, yahudi geleneğinin kabul ettiği gibi bir tek kişiye yani Hz. Mûsâ'ya nisbet edilemeyeceği, tarihî ve ilmî verilerle ortaya konmuştur. Bu durum, Tevrat'ın tahrif edilmiş bir kitap olduğu hususundaki Kur'an hükmünü teyit etmektedir. Ahd-i Atîk'i teşkil eden diğer kitapların da nisbet edildikleri şahıslar tarafından kaleme alınmadığı, daha sonraki dönemlerde farklı kişilerce yazılıp çeşitli düzeltme ve ilâveler yapıldığı, metne müdahalelerde bulunulduğu, bu kitapların istinsahı sırasında müstensihlerin bilerek ve-

ya bilmeyerek birçok değişiklik yaptıkları yine bu ilmî tedkiklerle ortaya çıkarılmıştır.

Ahd-i Atîk'le ilgili gerek metin tetkik ve tenkidi faaliyetleri, gerekse tarihî tenkide hizmeti yönünden arkeolojik çalışmalar sonunda, bazan mevcut bilgileri doğrulayan, çok defa da yalanlayan sonuçlar elde edilmiştir. Kutsal kabul edilen yazıların, vahiy ve ilham mahsulü oldukları için, ilmî ölçülerin ve tenkidin dışında kalması gerektiği iddiası Ahd-i Atîk için geçerli değildir. Zira mevcut şekliyle bu yazıların kutsallığına inananlar bile kutsal metin yazarlarının rolünü, üslup, kullanılan kelimeler ve çerçeveyi tamamlayan bilgilerde yazarların tasarrufunu kabul etmektedirler. Dolayısıyla yazarın bilgi seviyesi, ulaşabildiği ve derleyebildiği rivayet ve telakkiler metnin muhtevasına tesir etmektedir. İçinde bulundukları toplum ve dönemin şartlarıyla sınırlı olan bu yazarlar, genelleme ve sembolizm yerine, ilâhî muhtevayı, ayrıntılı zaman ve mekân boyutlarıyla süsleyince ortaya birçok hata çıkmıştır. Kitapların tedvininde sonraki dönemlere ait ilâve ve değişiklikler, çok defa birbirine zıt hükümlerin veya bilgilerin aynı metin içinde yer almasına sebep olmuştur. Bazı şahıs ve olaylarla ilgili tekrar ve çelişkili bilgiler ise farklı yazarların mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, kitapların belli şahıslara ait oluşuyla ilgili dinî gelenekler de geçerliliğini yitirmiş bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İ'tisâm", 25, "Tefsir", 2/11; M. F. Abdülbâki, *Mu'cem, "furkân", "kitâb", "levh", "şu'uf" m.dleri; Initiation Biblique* (nşr. A. Robert — A. Tricot), Paris 1954; Edouard Dhorme, *La Bible I: L'Ancien Testament*, Paris 1956, Introduction; J. Steinmann, *La Critique devant La Bible*, Paris 1956; *La Sainte Bible: Bible de Jérusalem*, Paris 1961; F. V. Beare, "Bible", *IDB*, I, 407; K. Grobel, "Biblical Criticism", a.e., I, 407-413; R. H. Pfeiffer, "Canon of the OT", a.e., I, 498-520; D. N. Freedman, "Pentateuch", a.e., III, 711, 727; B. M. Metzger, "Versions, ancient", a.e., IV, 749-760; B. L. Roberts, "Text, OT", a.e., IV, 580-594; E. Jacob, *L'Ancien Testament*, Paris 1967; *Introduction à la Bible II: Introduction Critique à l'Ancien Testament*, Paris 1973, s. 293, 320, 402; *NDB*, s. 35-36; *Ancien Testament* (Traduction Oecumenique de la Bible), Paris 1980, s. 410; I. Epstein, *Le Judaïsme, Origines et Histoire*, Paris 1980; J. B. Frey, "Apocryphes de l'Ancien Testament", *DBS*, I, 354-460; L. Delaporte, "Archeologie Biblique", a.e., I, 602-613; L. Dennefeld, "Critique textuelle de l'Ancien Testament", a.e., II, 240-256; C. Van Puyvelde, "Manuscripts Biblique", a.e., V, 793-819.

Ö. FARUK HARMAN

AHD-i CEDİD

(عهد جديد)

Kitâb-ı Mukaddes'in sadece hristiyanlara ait olan ikinci kısmının adı.

I. GENEL BİLGİLER

II. AHD-i CEDİD'İN BÖLÜMLERİ

III. AHD-i CEDİD ve MÜSLÜMANLAR

IV. AHD-i CEDİD'İN VAHİY

ve İLHAMİ MESELESİ

I. GENEL BİLGİLER

Kitâb-ı Mukaddes (Fr. La Bible, İng. The Bible, Alm. Die Bibel, İtal. La Biblia) deyimi Ahd-i Atîk ile Ahd-i Cedîd'i ifade etmektedir. Ahd-i Atîk hem yahudi, hem de hristiyanların kutsal kitabı olduğu halde Ahd-i Cedîd sadece hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir.

İsrailoğulları Tanrı'nın kendileriyle yaptığı ahdi bozunca, Tanrı onlara Yemya (31/31) vasıtasıyla yeni bir ahid vaad etmiştir. Hristiyanlara göre ise bu yeni ahid Hz. İsa vasıtasıyla yapılmıştır (bk. İbrânîler'e Mektup, 9/15). Bu son ahdin yazılı belgeleri kabul edilen metinlere de Ahd-i Cedîd (Yeni Ahid, Nouveau Testament, New Testament) adı verilmiştir. Ancak bu isim, milâttan sonra II. asrın sonlarına doğru kullanılmaya başlanmıştır (bk. *Nouveau Testament*, s. 13).

Ahd-i Cedîd'i teşkil eden kitapların sayısı, Trente Konsili'nde tesbit edilip kesinleşen şekliyle yirmi yedidir. Bu kitaplar İnciller (4), Resullerin İşleri, Pavlus'un (St. Paul) Mektupları (14), Genel (Katolik) Mektuplar (7), Yuhanna'nın Vahyi'dir.

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde İncil ve Havârilere diye iki bölüme ayrılan Ahd-i Cedîd (bk. H. Höpfl, *DBS*, II, 465), günümüzde, Ahd-i Atîk'te olduğu gibi, üç kısma bölünmüştür: 1. Tarihî Kitaplar: Dört İncil ve Resullerin İşleri; 2. Tâlimî Kitaplar: Pavlus'un Mektupları ile "Katolik" diye adlandırılan yedi mektup; 3. Peygamberlik: Yuhanna'nın Vahyi (bk. H. Höpfl, *DBS*, II, 465).

H. İsa Ârâmîce konuştuğu halde, başta İnciller olmak üzere, Ahd-i Cedîd kitaplarının hepsi Grekçe'dir. Sadece Matâ İncili'nin Ârâmîce olduğu, fakat onun orijinal nüshasının kaybolduğu söylenmektedir (bk. *IB*, s. 210-211).

Ahd-i Cedîd'i oluşturan yirmi yedi kitabın metnini ihtiva eden pek çok yazma vardır. Hepsisi Grekçe olan bu yazmaların hiçbirisi Ahd-i Cedîd yazarlarına ait değildir. Orijinal nüshalar dayanık-

sız, kolayca tahrip edilebilen malzeme üzerine yazıldıkları ve şifahi mülumatın dışındaki metinler ilk hristiyan cemaatleri tarafından kutsal metin olarak düşünülmedikleri için muhafaza edilememiştir (bk. M. M. Parvis, *IDB*, IV, 599). En eskileri papirus, diğerleri parşömen üzerine yazılmış olan ve Ahd-i Cedid'in tamamını veya bir kısmını ihtiva eden bu yazmaların sayısı 5000'den fazladır ve her biri diğerlerinden farklıdır. Ahd-i Cedid'e ait birçok papirus vardır. Çoğu III. veya IV. asra ait olan bu papiruslar İnciller, Resullerin İşleri, Pavlus'un Mektupları ve Vahiy'den çeşitli parçalar ihtiva etmektedir (bk. L. Pirot, *DBS*, II, 259). Parşömen üzerine yazılmış nüshaların en eskileri IV. asra kadar çıkmaktadır. Bu tür yazmaların başlıcaları şunlardır: 1. **Siniticus** (X). IV. asrın sonuna aittir ve Ahd-i Cedid'in tamamını ihtiva eder. 2. **Vaticanus** (B). İnciller'i, Resullerin İşleri'ni, Pavlus'un Mektupları'nı (kısmen), Katolik Mektupları'nı, ihtiva eder ve IV. asrın sonuna aittir. 3. **Alexandrinus** (A). V. asra aittir. Resullerin İşleri ile Mektupları'nı ihtiva etmektedir. 4. **Codex Bezae** (D). VI. asra aittir. İnciller'i, Resullerin İşleri'ni ve oldukça eksik olarak Yuhanna'nın Üçüncü Mektubu'nu ihtiva eder. Latince ve Grekçe olarak iki ayrı dilde yazılmıştır. Latince metin Grekçe'nin tercümesi olmayıp bu iki metin arasında 2000'den fazla fark vardır (bk. L. Pirot, *DBS*, II, 259).

Kitab-ı Mukaddes metninin diğer edebî eserlere göre daha çok istinsah ve tercüme edilmesinin sonucu olarak, metnin aktarılması sırasında, çok sayıda farklılık ve değişiklik ortaya çıkmış-

tır. O kadar ki Grekçe metnin veya eski tercümelerin tamamıyla aynı olan iki nüshası yoktur (bk. M. M. Parvis, *IDB*, IV, 594). Bu farklılıklar, ya herhangi bir kasis olmaksızın yanlış görme veya duyma sonucunda ortaya çıkmıştır veya üslup-taki zarafeti ve netliği sağlamak, metinler arasındaki coğrafi, tarihi veya akıdevi birliği temin etmek için bilerek yapılmıştır. Nüshalar arası farklılıkların XVII. asrın sonuna doğru yaklaşık otuz bin olduğu tahmin edilmekte idi. Bugün ise bu rakam iki yüz elli bine çıkmıştır. Bu kadar varyant arasında asıl metne ulaşmanın mümkün olmadığı açıktır (bk. L. Pirot, *DBS*, II, 261). Mükemmitlerin ortak kanaatlerine göre Ahd-i Cedid'in gerek tamamının gerekse içlerinden sadece birinin, doğru ve detaylı bir orijinal metnini bize ulaştıran hiçbir belge yoktur (bk. H. J. Vogels, *DBS*, II, 263).

Ahd-i Cedid'i teşkil eden kitaplar aynı zamanda ortaya çıkmış ve aynı tarihte yazılmış olmayıp Ahd-i Atik'te olduğu gibi uzun süre şifahi olarak nakledilmiş, daha sonra yazıya geçirilmiştir. Ahd-i Cedid külliyyatı içinde en erken yazılanlar Pavlus'un Mektupları'dır. Daha sonra İnciller, en son olarak da Yuhanna'ya nisbet edilen yazılar kaleme alınıp bu koleksiyona dahil edilmiştir.

Kanonizasyon. Ahd-i Cedid külliyyatının kilisece resmen tesbit edilmesi uzun bir süreyi kapsamaktadır. Hz. İsa ve havârilere döneminde (m.s. 70'e kadar) hristiyanlar, Yahudilik'ten miras aldıkları kutsal yazılar koleksiyonunu kullanmışlardır ve bu dönemde henüz Ahd-i Cedid söz konusu değildir. Hz. İsa, "Sanmayın ki ben şeriat ve peygamberleri

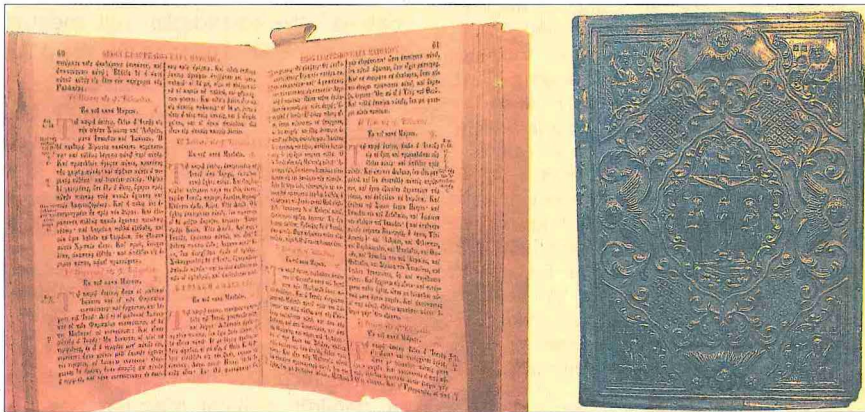
yıkıma geldim; ben yıkıma değil fakat tamam etmeye geldim" (Matta, 5/17) diyerek yahudi kutsal yazılarını kabul ediyordu. Bu dönemde, daha sonra yahudi kanonunun oluşturulmasıyla (m.s. 90-100) liste dışı kalan ve apokrif sayılan kitaplar da kullanılmaktaydı. Grekçe konuşulan bölgelerde misyonerlik yapan havârilere Ahd-i Atik'in Grekçe tercümesini esas alıyorlardı ki bu tercüme, Hz. İsa ve on iki havârinin olmasına bile, ilk dönem kilise yazarlarının yeğâne Kitab-ı Mukaddes'i idi.

İlk hristiyanlar yazılı metinlerden çok şifahi geleneğe ve İsa Mesih'in sözlerine önem verdikleri için başlangıçta yazıya aktarma söz konusu değildi. Hristiyan inancına göre, Hz. İsa ne yazmış ne de yazdırmıştır. O sadece tebliğ etmiştir. Havârilere ise bunları uzun süre şifahi olarak nakletmişlerdir. Bu sebeple Allah'ın vahyettiği ve Hz. İsa'nın tebliğ de bulunduğu gerçek İncil muhafaza edilememiştir.

Hristiyanların ilk yazıları havârilere dönemine ait olup bize kadar intikal eden yazılı belgeler Pavlus'un Mektupları'dır. Pavlus'un Mektupları, bugün muteber sayılan dört İncil'den daha önce yazılmıştır. Bu mektuplar, her şeyden önce bazı kilise ve şahıslara, mahallî problemler ve ihtiyaçlarla ilgili olarak ve Pavlus'un anladığı mânadaki Hristiyanlığı tebliğ için yazılmıştır. Pavlus'un Mektupları içinde ilk önce koleksiyon haline getirilenler, özel kiliselere gönderilen dokuz mektup ile bütün hristiyanlara gönderilen "Efesoslular'a Mektup"tur. Efesoslular'a mektub'un yazarı (aş. bk.) Pavlus'un Mektupları'nı toplamış ve mektuplar külliyyatına giriş mahiyetinde bu mektubu yazarak onu Pavlus'a nisbet etmiştir (bk. F. W. Beare, *IDB*, I, 522). Pastoral Mektuplar ise yıllar sonra bu külliyyata eklenmiştir. Pavlus'un Mektupları, gönderildikleri kilise ve şahıslar tarafından kullanılmalarına rağmen, kutsal yazı olarak kabul edilmemekteydi. Mektupların kutsal yazılar arasında olduğuna dair ilk net ifade, milattan sonra 150 yılında yazılan ve Petrus'a nisbet edilen İkinci Mektup'ta yer almaktadır (II. Petrus, 3/15).

Hz. İsa'yı bizzat görüp duyanlar azalıyor hristiyan cemaatleri çoğalınca, ayrıca mesihî krallık beklentisi zayıflamaya, Helenistik ve Gnostik tesirler artmaya başlayınca, Hz. İsa'nın sözlerinin yazıya aktarılma zarureti kendini hissettirmişti. Böylece "Havârilere Hâtıratı" da de-

İncil ve mahfazası (İstanbul Fener Patrikhanesi)

nilen İnciller kaleme alınmıştır. Günümüzde muteber sayılan dört İncil, ikinci hristiyan neslinin çalışmasıdır. İnciller başlangıçta sadece cemaat için değil, ferdî maksatlarla da kaleme alınmıştı. Yazılı İncil anlamında *evangelion* kelimesine ilk defa 100-110'lu yıllarda rastlanmaktadır (bk. *İB*, s. 65). Kilise babalarının yazılarından anlaşıldığına göre büyük kiliseler ikinci asrın ilk yıllarında İncil adı verilen bir kitaba sahiptiler. Suriye'deki cemaatler Matta, Yunanistan'dakiler Luka, Roma'dakiler ise Markos İncili'ni kullanıyorlardı. Âbâ-i Resûliyyîn (bk. *ÂBÂ*) İncil'e atıfta bulunduklarında hiçbir yazar adı zikretmezler. II. yüzyıl kilisesi pek çok İncil kullanıyordu, fakat hiçbirisi kanonik bir otorite kazanmamıştı; zira şifahî gelenek hâlâ ön plandaydı. Bu yüzyılda, İncil ve Havârilere denilen iki grup yazı cemaatlerce bilinmekteydi; fakat kutsal yazılar koleksiyonu bir kiliseden diğerine sadece sayıda değil, muhteva olarak da değişiyordu (bk. *İB*, s. 66). Bu dönemde (70-150) İnciller'in ve Pavlus'un Mektupları'nın dışında başka eserler de mevcuttu.

II. yüzyılın sonuna doğru kilise, bazıları daha çok, bazıları ise daha az kullanılan ve İncil, Mektup, Resullerin İşleri, rüya veya vahiy türünde (apokalips) pek çok esere sahipti. Fakat bunların hiçbirisi henüz Ahd-i Atîk seviyesinde kutsal yazı olarak kabul edilmiş değildi. Tek otorite yine Hz. İsa'nın sözleriydi. İnciller'den kutsal yazı olarak bahseden ilk belge, yaklaşık 150 yıllarında yazılan *II Clement*'tir. Justin Le Martyr ise, o dönem (150-155) hristiyan ibadetinden bahsederken, "Zaman elverdiği müddetçe [Havârilere Hâtıratı] ve [Peygamberlerin Yazıları] okunur" demektedir. O havârilere, "Bizim kurtarıcı İsa Mesîhimizle ilgili her şeye ait anılarını yazarlar" diye bahsetmektedir (bk. F. W. Beare, *IDB*, I, 525).

Ahd-i Cedîd külliyyatı ile ilgili ilk liste (canon) çalışmasını milâttan sonra 150'lerde Marcion yapmıştır. O, İnciller'den sadece Luka'yı ve Pavlus'un Mektupları'ndan da on tanesini kabul ediyordu. Marcion'un bu hareketi kiliseyi, kutsal kabul ettiği yazıları tesbite zorlamıştır. Resullerin İşleri kitabı Marcion hareketinden sonra kilise tarafından resmen kullanılmıştır. Diğer taraftan Justin Le Martyr'in öğrencisi Tatien, dört İncil'i kullanarak "Diatessaron" adıyla yeni bir İncil meydana getirmiş ve bu İncil V. yüzyılın başlarına kadar Süryânice konuşan kiliselerde kullanılmıştır.

III. yüzyılın başlarında Ahd-i Cedîd'e dair liste oluşmaya başlamıştı. Bu yüzyılda kanonizasyon faaliyetinde en önemli kişi Origene'dir (ö. 254). O, Ahd-i Atîk gibi Ahd-i Cedîd'in de dinî otoritesini benimsemiş ve ikisi üzerinde çalışmıştır. Dolaştığı yerlerde kutsal kitaplarla ilgili farklılıkları görmüş, üzerinde tartışılan ve tartışılmaksızın kabul edilen Ahd-i Cedîd kitaplarını belirtmiştir. Eusebius, 325'te tamamlanan *Kilise Tarihi*'nde, Origene'in de işaret ettiği gibi, kutsal yazılar konusundaki farklılıkları ifade etmektedir.

IV. yüzyılın ikinci yarısında Grek kiliselerinde muhtelif kişiler tarafından listeler hazırlanmıştır. Bunlardan bir kısmı Yuhanna'nın dışındaki kitapları kendi listelerine almış, bir kısmı ise Vahiy kitabını da listeye katmıştır. Grek kilisesinde Ahd-i Cedîd'in listesi IV. yüzyılın ikinci yarısında tesbit edilmiştir. Vahiy kitabıyla ilgili tartışmalar ise VII. asra kadar devam etmiştir (bk. *İB*, s. 73). Latin kiliselerinde ise, Afrika'da Hippon (393) ve Kartaca (397) konsillerinde, İtalya ve Gaules'de V. asrın başlarında, Ahd-i Cedîd listesi tesbit edilmiştir. Nihai olarak ise 8 Nisan 1546'da Trente Konsili'nde Ahd-i Cedîd'e dair liste bugünkü şekliyle resmen ilân edilmiştir.

Kilise, dört asır boyunca, bütün hristiyanlar tarafından tasvip ve tasdik edilen bir listeden mahrum kalmış, bu dönemde, bugün kutsal sayılan kitapların yanında daha sonra apokrif diye listede dışı bırakılan kitapları da kullanmıştır. Diğer taraftan Ahd-i Cedîd'i teşkil eden yirmi yedi kitap aynı derecede itibar görmemiş, birçoğu üzerinde yapılan tartışmalar asırlarca devam etmiş, bazılarının muteber saydığı kitapları diğerleri reddetmiştir. Bugün bile bazı kiliselerin apokrif saydıkları yazılar, bir kısım kiliselerin Ahd-i Cedîd külliyyatında yer almaktadır.

II. AHD-i CEDİD'İN BÖLÜMLERİ

A. İnciller. Hz. İsa'nın hayatının, faaliyet ve tebliğinin nakledildiği İnciller kilisece dört olarak belirlenmiştir. Halbuki II. yüzyılın ortalarına kadar hep bir tek İncil'den bahsedilmekteydi. İlk defa Justin Le Martyr İncil kelimesini çoğul olarak kullanmıştır. Bugün muteber sayılan dört İncil'in dışında artık apokrif addedilen pek çok İncil vardır. Hristiyan inancına göre İnciller, İsa Mesîh'in hayat ve doktrinini veren temel kitaplardır (bk. İNCİL).

B. Resullerin İşleri. Ahd-i Cedîd'de tarihî kitaplar arasında yer almakta ve İnciller'den hemen sonra gelmektedir. Bu bölümde Hz. İsa'nın semaya urucundan Pavlus'un Roma'ya seyahati ve oradaki iki yıllık ikametine kadar (m.s. 63-64) geçen dönemin olayları anlatılmaktadır. İlk hristiyan cemaatinin hayatının nakledildiği bu kitapta yazar, ilk on iki babda on iki havâriden sadece bazıları hakkında bilgi vermekte, kitabın ikinci kısmında ise (13-18) Pavlus'un faaliyetleri ve seyahatlerini anlatmaktadır. Kitabın Luka İncili'ne ek mahiyette yazıldığı ve yazarının da İncil yazarı Luka olduğu kabul edilmektedir. Luka, Pavlus'un seyahatlerine katılmış, ancak Hz. İsa'yı görmemiştir. Kitabın yazılış tarihi tartışmalıdır. Yazar, Pavlus'un Roma'daki ikametle eserini bitirmektedir. Pavlus'un Roma'da öldürüldüğünden (66 veya 67) bahsetmemesi sebebiyle eserin 64'ten sonra, 67'den önce yazıldığı ileri sürülmekteyse de günümüz tenkit çalışmaları Luka İncili'nin 70 yılından sonra yazıya geçirildiğini, Resullerin İşleri kitabının ise İncil'den sonra ve 80 yılı civarında kaleme alındığını kabul etmektedirler (bk. H. J. Codbury, *IDB*, I, 40; *Nouveau Testament*, s. 365). Kitabın en eski metni, IV-VI. yüzyıllara ait ve fakat birbirinden farklı iki nüsha halinde mevcuttur (bk. *İB*, s. 230-231).

C. Pavlus'un Mektupları. 1. Romalılar'a Mektup. İnciller'den sonra Ahd-i Cedîd'in en önemli bölümü Pavlus'un Romalılar'a Mektubu'dur. Bu mektubun Pavlus'un Mektupları içinde en uzun olması bir tarafa, ihtiva ettiği akidevî fikirler hristiyan teolojisinin temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple bazı yazarlar bu mektubu "Pavlus'un vasiyeti" olarak nitelendirmektedirler (bk. A. Feuillet, *DBS*, X, 739-740). Romalılar'a Mektub'un yorumu, V. asırdaki aslî günah tartışması ile XVI. asırdaki reform hareketinde büyük bir rol oynamıştır. Mektubun ilk on bir bölümü önemli doktrin meselelerinin açıklaması, 12-15. bölümler ise ahlakî öğütler mahiyetindedir. Mektupta iman, şariat ve ruh, günah ve adalet, kurtuluş, ölüm ve hayat meseleleri üzerinde durulmaktadır. XVIII-XIX. asırlarda bazı münekkithler mektubun Pavlus'a aidiyetini tartışmışlardır. Bugün ise genellikle Pavlus'a ait olduğu kabul edilmektedir. Mektubun yazılışıyla ilgili olarak 55-59 yılları arasında değişik tarihler ileri sürülmektedir (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 140; A. Feuillet, *DBS*,

X, 747). 2-3. **Korintoslular'a Mektup.** Ahd-i Cedid'de Pavlus'un Korintoslular'a iki mektubu yer almaktadır. İlk mektup 56 veya 57 yıllarında yazılmıştır (bk. *IB*, s. 242; *Nouveau Testament*, s. 495). Mektupta Korintos'taki hristiyan cemaatiyle ilgili meseleler ve Pavlus'a sorulan bazı soruların cevapları yer almaktadır. Pavlus, Korintoslu hristiyanlar arasındaki anlaşmazlıklara temas ederek gerçek kurtuluşun Mesih İsa ve haçta olduğunu, dünyevi bilgi ve hikmetin değil, haçta gizli bulunan ilâhî hikmetin insanları kurtarabileceğini belirtir. Zina ve iffetsizlikten, evlilik ve bekârlıktan bahsederek evlenmemenin daha iyi olduğunu vurgular. Putlara kurban edilen hayvanların etlerinin yenilip yenilemeyeceğini, âyinlerde uyulacak kuralları, kadınların başlarını örtmeleri gerektiğini ve ölümlerin dirilişini anlatır. Korintoslular'a ikinci Mektup'ta Pavlus, kendi görev ve faaliyetine karşı çıkanlara cevap vermekte, kendini savunmaktadır. Bu ikinci mektup muhtemelen 57'de yazılmıştır (bk. *IB*, s. 245; *Nouveau Testament*, s. 527-528). 4. **Galatyalılar'a Mektup.** Mektupta, Galatya'daki yahudilerin Mûsâ şeriatına, özellikle de sünnet olmanın zorunlu olduğuna dair görüşleri reddedilmekte, şeriatın geçici bir müessese olduğu, mesih'in gelişiyle onun rolünün sona erdiği, Mûsâ şeriatının geçerliliğini yitirdiği belirtilmektedir. Pavlus bu mektubunda önce kendi görevinin meşrûluğu, tebliğ ettiği İncil'in doğruluğu ve havârilere bu İncil'e uygunluğu üzerinde durur. Milletlerin Mûsâ şeriatına karşı serbest olduklarını açıklar. Daha sonra, kurtuluş tarihinin mesih ile sona erdiğini, şeriatın bir hazırlık dönemi mahiyetinde olup gayesinin insanları mesihe hazırlamak olduğunu, mesih gelince artık şeriatın varlığını sürdürme sebebinin ortadan kalktığını vurgular. Galatyalılar'ı, ya mesih'i kabul ederek mesih özgürlüğünde kalmayı veya sünnet olmayı kabul ederek şeriatın yükü altına girmeyi tercihe davet eder. Mektubun ana teması şudur: Şayet kurtuluş şeriatın (Tevrat) emirlerine bağlanmakla gerçekleşecekse, o takdirde Mesih İsa'nın çektiği ıstırapların ve çarmıhta can vermesinin hiçbir mânası yoktur. Pavlus, Mesih İsa'nın getirdiği İncil'i tebliğ ettiğini iddia etmekte, ancak şeriatın geçersizliğini öne sürmek suretiyle, "Sanmayı ki ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmaya geldim; ben yıkmaya değil fakat tamam etmeye geldim" (Matta, 5/17) diyen Hz. İsa'ya ters

düşmektedir. Mektubun yazılış tarihi ihtilâflıdır. Eğer Güney Galatyalılar'a gönderilmişse bu Pavlus'un ilk yazdığı mektuptur ve 49 yılında kaleme alınmıştır. Eğer Kuzey Galatyalılar'a gönderilmişse o takdirde de muhtemelen 56-58 yılları arasında yazılmıştır (bk. *IB*, s. 239; *Nouveau Testament*, s. 550). 5. **Efesoslular'a Mektup.** Hristiyan geleneği, mektubun Pavlus tarafından esaret döneminde yazıldığını kabul etmektedir. "Esaret Mektupları" adlı dört mektuptan birisi olan Efesoslular'a Mektub'un Efes, Kayseriye veya Roma esaretlerinden hangisinde yazıldığı bilinmemektedir. Diğer taraftan gerek edebî farklılıklar gerekse teolojik ifadeler yönünden mektubun Pavlus'a ait olmadığı, onun bir talebesi tarafından yazıldığı da ileri sürülmüştür. Edgar J. Goodspeed, Pavlus'un Mektupları'nı ilk defa bir araya toplayan kişinin bu koleksiyona bir giriş olmak üzere Efesoslular'a Mektub'u yazdığını ve Pavlus'a nisbet ettiğini göstermiştir (bk. F. W. Beare, *IDB*, I, 522). Bu muhtemelen Onesimus'tur. Zaten mektup, belli bir kiliseye gönderilen mektuptan ziyade, bütün hristiyanlara hitabeden bir tamim mahiyetini taşımaktadır. Mektubun başındaki "Efesos'ta olan" (1/1) ifadesi yazma nüshaların çoğunda yoktur ve bazı kilise babaları bu ifadeden haberdar değildir (bk. *Nouveau Testament*, s. 573). Bu ikinci görüşü savunanlara göre mektup 80-100 yılları arasında yazılmıştır. Mektupta Allah'ın Mesih İsa sayesinde insanlara her nevi inayeti bahsettiği, Mesih İsa'nın insanların selâmete kavuşmasının temel taşı olduğu belirtilmekte, hristiyanların uygulayacakları ahlâkî görevler bildirilmektedir. 6. **Filipililer'e Mektup.** Mektubun Pavlus'a aidiyeti kabul edilmekle birlikte, düşünce ve üslûptaki kopukluklar bunun birçok mektubun karışmasıyla meydana geldiğini göstermektedir (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 97-98). Mektup Pavlus hapiste iken yazılmıştır (bk. *Nouveau Testament*, s. 587). Ancak Roma, Kayseriye ve Efes hapishanelerinden hangisinde yazıldığı ihtilâflıdır. Bu mektupta Pavlus kendi durumu hakkında bilgi verip Filipililer'in tebliğ ettiği İncil'e iman ve mesihî hayata uymada gayretli ve uyanık olmalarını öğütler. Yahudi şeriatını savunanlara karşı kurtuluşun ancak Rab İsa ile olabileceğini iddia eder. 7. **Koloseliler'e Mektup.** Mektubun yazılış gayesi, Koloseliler'i hristiyan iman ve ibadetini tehdit eden düşüncelere karşı uyarmaktır. Pav-

lus'a göre bu tür düşünce sahibi sahte âlimler, mesih'in aracılığı yerine, Tanrı ile insan arasına melekleri koymakta, gıdalarla ilgili yasaklara ve yahudi dinî gün ve bayramlarına riayeti savunmaktadır. Ne var ki bu tür fikirler, Pavlus'un tebliğ ettiği Hristiyanlık inancına aykırıdır. Pavlus'a göre mesih, melekler de dahil olmak üzere bütün yaratıklarından üstündür. Mektubun yazılış tarihi ihtilâflıdır. 54-63 arasında değişik tarihler ileri sürülmüştür (bk. *IB*, s. 251-252; *Nouveau Testament*, s. 603). 8-9. **Selânikliler'e Mektup.** Ahd-i Cedid'de Pavlus'un Selânikliler'e yazdığı iki mektup yer almaktadır ki Selânikliler'e Birinci Mektup, hem Pavlus'un yazdığı mektupların ilkidir, hem de Ahd-i Cedid'in en eski tarihli metnidir (bk. *Nouveau Testament*, s. 616). Bu ilk mektup 51 yılı başlarında yazılmıştır. Mektupta, yahudilerin Pavlus'u kınamalarına cevap verilerek Selânikliler'in Hristiyanlığa girişlerinden övgüyle bahsedilir. Pavlus'un Selânik'te sadece Allah rızâsı için yaptığı faaliyetler, ahlâkî öğütler, cemaat hayatıyla ilgili tavsiyeler ve ölümlerin dirilişi ile ilgili açıklamalar nakledilir. Selânikliler'e İkinci Mektup, birinciden kısa bir müddet sonra yazılmıştır. Mektupta İsa Mesih'in tekrar geleceği, ancak bunun yakın olmadığı, o gelmeden önce irtidad, dinsizlik, yalan gibi birtakım âlâmetlerin çoğalacağı, deccalın zuhur edeceği bildirilir. 10-11. **Timoteos'a Mektup.** Ahd-i Cedid'deki Timoteos'a İki Mektup ile Titus'a Mektup XVII. asırdan itibaren "Pastoral Mektuplar" diye adlandırılmıştır. Zira cemaate değil, cemaatin ruhanî reislerine (pasteur) gönderilmiştir ve onların görev ve sorumlulukları anlatılmaktadır (bk. *Nouveau Testament*, s. 635; Robert M. Grant, s. 170). Timoteos'a Birinci Mektup'ta Pavlus, şeriat muallimlerinin iddialarının aksine şeriatın gerçek rolünü ve hedefini bildirir. İbadet sırasında uyulacak kurallar, piskopos ve şemmâs'ların görevleri, gerçeği bildirenlerle sahte muallimler hakkında bilgi verilir. İkinci Mektup'ta, Timoteos'un İncil'i yaymadaki mücadelesi, çektiği sıkıntılar, iyi bir din adamı olmanın şartları anlatılır. 12. **Titus'a Mektup.** Mektupta, kiliselerin teşkilatlanmasında Titus'a düşen görevler, inananların takip edeceği hayat kurallarıyla ilgili vazifeleri belirtilir. Milâttan sonra II. yüzyıla ait yazmalar ile IV. yüzyıla ait nüshalarda bu mektuplar kutsal kitaplar külliyyatı içinde yer almaktadırlar (bk. *IB*, s. 258; *Introduction à la Bible*, III/3, s.

183). Ancak dil, üslûp ve özellikle de kilise teşkilâtıyla ilgili bilgiler sebebiyle Pastoral Mektuplar'ın Pavlus'a ait olmadığı ileri sürülmüştür. Pastoral Mektuplar'ın Pavlus'a ait olduğunu ileri sürenlere göre bu mektuplar 63-67 yılları arasında, Pavlus'a aidiyetini kabul etmeyenlere göre ise I. asrın sonu veya II. asrın başında yazılmıştır (bk. *Nouveau Testament*, s. 636-638). 13. Filemon'a Mektup. Pavlus'un Mektupları içinde, Pastoral Mektuplar gibi, şahıslara yazılan mektuplardandır. Mektupta, Filemon'un kölesi iken kaçan, daha sonra Pavlus ile karşılaşmış hristiyan olan Onesimos'un affedilmesi, köle olarak değil de kardeş olarak kabul edilmesi istenir. Mektubun Pavlus'a ait olduğu inancı yaygın olmakla birlikte bundan şüphe edenler de vardır. Jérôme, Chrysostome ve Theodore de Mopsueste mektubu ilham eseri saymışlardır (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 165). Pavlus'a nisbet edilen mektupların en kısa olanıdır ve Pavlus hapis-te iken yazılmıştır. 14. İbrânîler'e Mektup. Ahd-i Cedid içinde İbrânîler'e Mektub'un yeri yazma nüshalara göre değişmektedir. Mektubun metnine ait en eski belge, III. asrın başlarında yazılmış olan papirustur. Bu belgede mektup, Romalılar'a Mektup ile Korintoslular'a Birinci Mektup arasında, büyük yazmalarda ise ya Selânikliler'e İkinci Mektup ile Timoteos'a Birinci Mektup arasında ya da Filemon'a Mektup'tan sonra yer almaktadır. Vulgate ve günümüz Kitâb-ı Mukaddes'lerinde bu son tasnif benimsenmiştir. Pavlus'un diğer mektuplarında adı zikredildiği halde İbrânîler'e Mektup'ta Pavlus adının olmayışı, dil ve üslûp farklılığı, muhtevasının da Pavlus'un diğer mektuplarına göre farklı oluşu, kilise tarihinde ihtilâflara ve uzun süren tartışmalara sebep olmuştur. Doğru kiliseleri mektubun Pavlus'a ait olduğunu kabul etmekte, fakat farklılıkları değişik şekillerde açıklamaktadır. İskenderiyeli Clément'e göre mektubun Grekçe metni Pavlus'a değil Luka'ya aittir. Luka, Pavlus'un İbrânîce yazdığı orijinal metni Grekçe'ye çevirmiştir. Origène'e göre ise mektuptaki doktriner bilgiler Pavlus'a aitse de üslûp ve mektubun yazılışı ona ait değildir; Pavlus'un bir talebesi tarafından yazılmıştır (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 204). Batı'da ise IV. asrın sonuna kadar Pavlus'a aidiyeti kabul edilmemiştir. Mektubu Pavlus'un yazmadığı kesindir, ancak kimin yazdığı bilinmemektedir. Apollos tarafından yazılmış olması muhtemel-

dir (bk. *La Sainte Bible*, s. 1489). Doğru kiliselerinde Laodicee Konsili'nde (360), Batı kiliselerinde ise daha sonra kutsal kitaplar listesine (canon) alınmıştır. Yazılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 70 yılından önce yazıldığı tahmin edilmektedir. İbrânîler'e Mektup'ta, Hz. İsa'nın meleklerden, Hz. Mûsâ ve Yeşu gibi peygamberlerden daha üstün, en büyük kâhin ve Tanrı'nın oğlu olduğu, ilâhî ve mânevî olan Ahd-i Cedid'in ise cismanî ve dünyevî olan Ahd-i Atîk'e göre daha üstün olduğu belirtilir.

D. Genel (Katolik) Mektuplar. 1. Ya'küb'un Mektubu. Ahd-i Cedid'deki yedi mektup, şahıs ve cemaat ayırımı yapmaksızın bütün hristiyanlara hitap ettiği için "Genel (Katolik) Mektuplar" diye adlandırılmaktadır. Bunlardan Ya'küb'un Mektubu, kilise geleneğine göre, Kudüs Kilisesi'nin lideri ve Hz. İsa'nın kardeşi Ya'küb (Jacques) tarafından yazılmış sayılırsa da bu ihtilâfıdır. Bazıları mektubun, on iki havâriden biri olan Alfeus oğlu Ya'küb tarafından yazıldığını, çağdaş yorumcular ise yazarın ikinci veya üçüncü nesilden bir Müsevî-hristiyan olduğunu ileri sürmektedirler (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 251). Mektubun kilise tarafından resmen kabulünün en eski şahidi Origène'dir. Doğru kiliselerinde bazı şüphe ve tereddütlerle birlikte III. asırdan itibaren kabul edilmiştir. Ancak mektup Süryânî-Nestûrî kilisesinin kutsal yazılar koleksiyonundan çıkarılmıştır. Batı'da Latin kiliselerinde IV. asrın sonunda kabul edilmiş, Trente Konsili mektubun kanonik oluşunu onaylamıştır (bk. *IB*, s. 262; *Introduction à la Bible*, III/3, s. 256-257). İsrâil'in Filistin dışına dağılmış on iki sıbtına (kabile) hitap eden yazar çeşitli işvâ' lara karşı sabırlı olmayı, imanının yanında iyi amellerin de gerekli olduğunu, gerçek hikmeti, iyi geçinmeyi ve diğer ahlâkî öğütleri bildirmekte, şeriatın bir bütün olarak yaşanması gerektiğini vurgulamaktadır. 2-3. Petrus'un Mektupları. Ahd-i Cedid'de Petrus'a nisbet edilen iki mektup vardır. Bunlardan birincisinin bizzat havâri Petrus tarafından yazıldığı veya Silvain'e yazındığı ya da Silvain tarafından yazıldığı, hatta yazarının meçhul olduğu tartışılmıştır (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 268-270). Mektup Petrus tarafından yazılmışsa bu iş en geç 67'den önce yapılmış olmalıdır. Silvain tarafından yazıldığını savunanlar 64-95 arasını, anonim bir yazara nisbet edenler ise 96-111 arasını benimsenmektedirler. Mektup III. asırdan

itibaren Ahd-i Cedid külliyyatı içinde yer almıştır. Yazar hristiyanları kötülüklerden kaçınmaya, mesihin kanıyla meydana gelen kurtuluşu kabule, karşılıklı yardımlaşma ve mesihte birliğe davet etmektedir. Mektupta ayrıca putperestler arasındaki davranışlar, resmî makamlara karşı ödevler, hizmetçilerin, kadınların ve kocaların görevleri belirtilerek mesihin tekrar gelmesinin yakın olduğu ifade edilmektedir. Petrus'a nisbet edilen ikinci mektubun ona aidiyeti tartışmalıdır. Günümüzde, Petrus tarafından yazılmadığı kabul edilmekte, 64-150 yılları arasında kaleme alındığı ileri sürülmektedir (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 297-301). Yazar mektupta, hristiyanları Allah ve mesih tarafından verilenlere karşılık iman, fazilet, bilgi, takvâ, nefse hâkimiyet, kardeş sevgisi gibi meziyetleri kazanıp yaşatmaya davet etmekte, rabbin yakın olan gününe hazırlanmayı öğütlemektedir. 4. Yahuda'nın Mektubu. Mektubun yazarı Ahd-i Cedid'de Ya'küb'un kardeşi olarak takdim edilmektedir; ancak bunun müstear bir isim olduğu da ileri sürülmüştür (bk. *Introduction à la Bible*, III/3, s. 282-283). Mektup Muratori kano-nunda yer almaktadır. II. asrın sonundan itibaren İskenderiye, Kartaca ve Roma kiliselerince kabul edilmiş, fakat bazı kiliseler buna karşı çıkmışlardır. Mektupta yalancı muallimlere karşı hristiyanlar uyarılmaktadır. 5-6-7. Yuhanna'nın Mektupları. Ahd-i Cedid'de Yuhanna'ya nisbet edilen üç mektup yer almaktadır. Birinci mektup, II. asrın ortalarından itibaren Yuhanna'nın Mektubu olarak kabul edilmiştir. Yuhanna bu mektubu son yıllarında, kendisine nisbet edilen incil'den sonra yazmıştır. Yazar bu mektubu, İsa'nın mesih, Tanrı'nın tecessüd eden oğlu ve kurtarıcı olduğunu kabul etmeyenlere karşı reddiye mahiyetinde kaleme almış, ayrıca ahlâkî öğütlere de yer vermiştir. İkinci ve üçüncü mektubun Yuhanna'ya aidiyeti şüphelidir. Origène ve Jérôme bu kanaattedirler. Bu mektuplarda gerçek iman ve sevgide yaşamının önemi belirtilir; mesihe muhalif olanlara kanmak gerektiği vurgulanır.

E. Vahiy. Ahd-i Cedid külliyyatı, Vahiy kitabıyla sona ermektedir. Vahiy kitabının yazılış tarihiyle ilgili iki hipotez vardır. Birincisine göre 65-70 yılları arasında, günümüz yorumcuları tarafından da benimsenen ikinci hipoteze göre ise 94-96 yılları arasında yazılmıştır. Yazarı kesin olarak bilinmemektedir. Yazar ken-

disini Peygamber Yuhanna (Vahiy, 1/1, 4, 9; 22/8-9) diye takdim etmekte, ancak on iki havâriden biri olduğunu söylememektedir. Kilise geleneği kitabı İncil yazarı Yuhanna'ya nisbet etmektedir. Ancak bu telakki bütün kiliselerce benimsenmemiştir. Eusèbe bu kitabı herkes tarafından kabul edilmeyen yazılar arasına koymuş, Kudüslü St. Cyrille ve St. Grégoire de Nazianze ise bunu kendi listelerinden çıkarmışlardır. Vahiy kitabı, Ahd-i Cedîd'in Süryânîce ve Ermenice nüshalarında yer almamaktadır. Çağdaş yorumcuların bir kısmı, üslup ve teolojik bakış açısı yönünden İncil ile Vahy'in aynı yazara ait olamayacağını ileri sürerken diğerleri aksini savunmakta ve bunun Efes'teki Yuhanna Kilisesi redaktörleri kanalıyla kaleme alındığını belirtmektedirler (bk. *Nouveau Testament*, s. 776). İki temel bölümden oluşan kitabın ilk bölümü (1/9 - 3/22), Asya'daki yedi kiliseye hitaben yazılmış mektupları, ikinci bölüm (4/1 - 22/5) ise **âhir zaman***'la ilgili belirtileri, büyük çatışmayı ve diğer olayları sembollerle anlatan vahyi ihtiva eder.

III. AHD-İ CEDİD ve MÜSLÜMANLAR

Kur'an-ı Kerîm, Ehl-i kitap olarak tasvir ettiği hristiyanlara Hz. İsa vasıtasıyla İncil'in verildiğini bildirir (bk. el-Mâide 5/65). Hz. İsa'ya kitap, hikmet, Tevrat ve İncil öğretilmiştir (Âl-i İmrân 3/48; el-Mâide 5/110). İsa'ya verilen İncil'de hidayet ve nur vardır (el-Mâide 5/46). Tevrat'ta olduğu gibi İncil'de de **ümmi*** resulün geleceği yazılıdır (el-A'râf 7/157). Kur'an-ı Kerîm'de ayrıca havâriilerin Allah'a ve onun elçisi Hz. İsa'ya inanarak müslüman oldukları da belirtilmektedir (bk. Âl-i İmrân 3/52; el-Mâide 5/111; es-Saf 61/14).

Kur'an-ı Kerîm, Hz. İsa'ya verilen İncil dışında, ne bugün hristiyanlarca kutsal kabul edilen İnciller'den, ne de Ahd-i Cedîd'in diğer kitaplarından bahsetmemektedir. İslâm'a göre, Hz. İsa'ya Allah katından, adı İncil olan bir tek kitap verilmiştir. Buna karşılık hristiyanların kutsal kitaplar listesinde dört İncil mevcuttur ve bunların hepsi de kutsal sayılmaktadır. Halbuki Hristiyanlığın ilk dönemlerinde bir İncil söz konusudur (bk. H. Höpfl, *DBS*, II, 465). Diğer taraftan, ilk beş asır boyunca çok sayıda İncil kaleme alınmıştır ki başlıcaları İbrânîler İncili, Nâsıralılar İncili, On İki Havâri İncili, Mısırlılar İncili, Petrus'un İncili, Thomas'ın İncili, Matthias'ın İncili, Filip'in (Philippe) İncili, Judas'ın İncili, Barthelemy İncili,

Barnabas İncili, Basilide İncili, Marcion İncili'dir. Kilise, ilk beş asırda kutsal kitapları tesbit etmekle meşgul olmuş, bugün muteber kabul edilen dört İncil dışındaki diğer İnciller'i apokrif saymıştır (bk. E. Amann, *DBS*, I, 460-533).

İslâm'a göre Hristiyanlığın muteber saydığı dört İncil'den hiçbirini Hz. İsa'ya nisbet etmek mümkün değildir. Bu dört İncil, ne Hz. İsa'ya vahyedilen İncil'dir ne de onun yaşadığı dönemde kaleme alınmıştır. Zaten hristiyanlar da bunu kabul etmemektedirler. Onlara göre Hz. İsa ne yazmış, ne de yazdırmıştır. Mevcut İnciller Hz. İsa'nın semaya çekilmesinden çok sonra muhtelif kimseler tarafından kaleme alınmıştır ve ilk dönemlerde "Havâriiler'in Hâtıratı" olarak tasvir edilmiştir. Ancak İnciller'i havâriilere nisbet etmek de doğru değildir. Her ne kadar kilise, kitapların kutsal kabul edilmesi için havâriilere nisbet edilme şartını koymuşsa da dört İncil'den sadece ikisinin yazarı, eğer gerçekten bugün kabul edilen şahıslarla yazılmışsa, havâridir. Diğer ikisi (Markos ve Luka) havâri değildir. Bir başka husus da bugün mevcut Ahd-i Cedîd yazmalarından hiçbirinin kitapların yazarlarına ait orijinal nüshalar olmayışdır. Ayrıca Hz. İsa Ârâmîce konuştuğu halde bugünkü Ahd-i Cedîd kitaplarının tamamı Grekçe yazılmıştır.

Hz. İsa hakkında Kur'an-ı Kerîm'de verilen bilgilerle İnciller'in muhtevası arasında çelişkiler bulunmaktadır. Nitekim Kur'an'da Hz. İsa'nın tevhid akidesini

tebliğ ettiği ve kendisinin Allah tarafından İsrâiloğulları'na gönderilmiş bir peygamber olduğu belirtilmekte (bk. es-Saf 61/6), İnciller ise onu tecessüd etmiş ilâhî kelâm ve tanrı olarak takdim etmektedir. Kur'an'da Hz. İsa'nın öldürülmediği, çarmıha gerilmediği bildirilirken (bk. en-Nisâ 4/157), İnciller'de onun çarmıha gerilişi tasvir edilmektedir. Diğer taraftan, İncil'de ümmî resulün geleceği yazılı olduğu (bk. el-A'râf 7/157) ve Hz. İsa kendisinden sonra adı Ahmed olan bir peygamberin geleceğini müjdelediği halde (bk. es-Saf 61/6), bugünkü İnciller'de bu bilgi mevcut değildir. Zira yahudiler gibi hristiyanlar da kendilerine verilen ilâhî kitabı aslı şekliyle muhafaza etmemiş, onu tahrif etmişlerdir (bk. TAHRİF).

IV. AHD-İ CEDİD'İN VAHİY ve İLHAMİ MESELESİ

Hristiyanlar, Kitâb-ı Mukaddes'i oluşturan yazıların tamamının ilham edilmiş Tanrı kelâmı olduğuna inanmaktadırlar. Onlara göre kutsal kitap, kutsal ruh tarafından ilham edilmiştir ve yazarı Tanrı'dır. Kutsal metin yazarları ise sadece Tanrı'nın vasıtalarıdır (Fr. instrument).

Hristiyanlığın vahiy ve ilham anlayışı, İslâm'ın vahiy anlayışından farklıdır. İslâm'a göre vahyin aracısı olan peygamberin görevi, Allah'tan aldığını hiçbir şey ilâve etmeden ve eksiltmeden, kendi yorumunu katmadan olduğu gibi nakletmektir. Hristiyanlık'ta ise kutsal kitap yazarı sadece nakletmemekte, kulanılan dil ve üslup, metnin kompozisyo-

XV. yüzyıla ait bir yazmada, İncil yazarı Loannes'i gösteren minyatür (The Cambridge Encyclopedia of Africa, s. 123)

nu ve çeşitli kaynaklarla tamamlanması gibi hususlarda aktif bir rol de üstlenmektedir. Ancak ilk dönemlerde, kutsal yazıların ilâhî menşei kesin olarak kabul edildiğinden vahiy veya ilhamın mahiyetini tesbite, kutsal yazıların ilham eseri olduğunu ispata lüzum görülmemiştir. Gerek kilise babalarının ifadeleriyle gerekse papalık kararlarıyla bu husus vurgulanmıştır. Kilise babaları, kutsal kitabın kutsal ruh tarafından ilham edildiğini veya yazdırıldığını, bu sebeple kutsal metinlerin hakiki yazarının Tanrı olduğunu, kutsal metin yazarlarının ise Tanrı'nın aracısı bulunduklarını ifade etmişlerdir. Papalığın konu ile ilgili kararları ise belli bir gelişme göstermektedir. Kilise, başlangıçtan beşinci asra kadar, inancının temelini oluşturan ve kutsal saydığı kitapların listesini tesbit etmekle meşgul olmuş, VI. asırdan XIII. asra kadar da listedeki (canon) kitapların mevcut şekil ve muhtevalarıyla kutsal olduğunu, çünkü Tanrı tarafından yazdırıldığını açıklamıştır. Floransa Konsili (1441), Ahd-i Atık ve Ahd-i Cedid'in aynı kutsal ruhun ilhamı altında yazıldığını ilân etmiş, bu karar Trente Konsili'nde de tekrarlanmıştır (bk. *İB*, s. 8).

Eski kilise yazarları peygamberî vahiy Kitâb-ı Mukaddes yazılarının hepsine teşmil ederek bu metinleri yazarların rolü üzerinde fazla durmamışlardır. Onlara göre Kitâb-ı Mukaddes'in lafzî ve muhtevası rabbin kelâmıdır. XVIII. yüzyıla kadar, Katolik ve Protestanlar metin yazarının rolüne fazla önem vermeden ilhamı Tanrı'nın yazdırması şeklinde anlamışlardır (bk. *İB*, s. 11-12). Bu tarihten itibaren filolojinin ve tarihî bilgilerin gelişmesi, ilmi araştırma ve keşifler, tenkit ilminin Kitâb-ı Mukaddes'e uygulanması mevcut kanaatin değişmesine sebep olmuş, tarihî gerçeklerle bağdaşmayan ifadeler, ilmi araştırma sonuçlarına ters düşen bilgiler, dil ve üslûptaki farklılıklar, Kitâb-ı Mukaddes'in bütünü'nün aynı kutsal ruhun ilhamıyla Tanrı tarafından yazdırılan bir kitap olduğu inancını sarsmıştır. Rasyonalistlerce ileri sürülen ve bazı Katolikler'ce de benimsenen bu şüpheler karşısında ilham kavramı yeniden ele alınmış, o zamana kadar üzerinde pek durulmayan kutsal metin yazarının rolü ve etkinliği meselesi gündeme getirilmiştir. I. Vatikan Konsili'nden önce kardinal Franzelin Kitâb-ı Mukaddes'teki fikirlerin Tanrı'ya, lafızların ise o metinlerin yazarlarına ait olduğu görüşünü getirerek problemi

çözmeye çalışmıştır (bk. *İB*, s. 13). Franzelin'in formülü I. Vatikan Konsili'ni etkilemiş, ancak konsil bu husustaki görüşünü net bir şekilde ortaya koymamış, sadece nelerin ilham olamayacağını açıklamıştır. XIX. yüzyılın sonuna doğru, bir taraftan ilmi ve tarihî araştırmalar, diğer taraftan kutsal metinlerin tenkidî tedkiki, Kitâb-ı Mukaddes'in mutlak otoritesini sarsarak önceki dönemlerde şüphe edilmeyen pek çok meseleyi tartışma alanına çekince, papalık çeşitli genelgelerle probleme açıklama getirmeye çalışmıştır. Papa XIII. Léon "Providentissimus Deus" (1893) adlı genelgesinde, ilham kavramının alanını daraltarak Kitâb-ı Mukaddes'in yanılmazlığını sadece iman ve dinî âdetlerle sınırlayan teorileri reddetmiş, ancak kutsal yazıların ilmi yorumu için Kitâb-ı Mukaddes Komisyonu'nu (La Commission Biblique) kurmuştur. Franzelin ve P. Cornely'nin formüllerini bazı rötüşlerle benimseyen XIII. Léon, ilhamı ilâhî bir yardım ve harekete geçirme olarak yorumlamaktadır. Papa XV. Benoît, "Spiritus Paraclitus" (1920) adlı genelgesinde bu tür teorileri reddediyor, fakat ilhamı aydınlatma, harekete geçirme ve yardım etme şeklinde yorumluyor, kutsal metin yazarlarının eserlerine kendi damgalarını vurduklarını kabul ediyordu. Papa XII. Pie ise "Divino afflante" adlı tamminde, çağdaş yorumcuların faaliyetlerinde onların fikirlerini mahkûm edecek bir taraf görmüyor, bilakis kiliseye yaptıkları hizmet sebebiyle onları kutluyor, kilisenin doktrin ve kararlarına saygı şartıyla araştırma özgürlüğünü kabul ediyordu. Bu üç papa, kutsal metin yazarlarının Tanrı'nın araçları (Fr. instrument) oldukları prensibinden hareket etmekte, fakat yazarların etkisini de kabul etmektedirler. Onlara göre Tanrı kutsal yazıların biricik yazarı değildir; yazarların da rolü vardır ve kutsal yazılar, temel yapı ve şekil açısından onların eseridir. Zira kutsal ruh, yazarlara hazır sözleri, önceden hazırlanmış kelime ve cümleleri nakletmemektedir. Bu sebeple ilhamı karşı tarafa bir şeyi yazdırmak şeklinde anlamak, yazarları da sadece kutsal ruhtan duyduklarını yazarlar olarak düşünmek doğru değildir. Papa XII. Pie ise, kutsal metin yazarları Tanrı'nın hizmetindeki canlı ve akıllı araçlar (Fr. instrument) olduklarından onların karakterleri, hangi şartlarda ve ortamda, hangi sebeplerle ve kimin için yazdıkları bilinmediği takdirde onları anlamamanın mümkün olamayacağını belirtmiştir.

Sonuç olarak, kilise ilk dönemlerde benimsediği kutsal metinlerin tamamıyla Tanrı tarafından yazdırıldığı inancını terkederek bunların kutsal metin yazarları eliyle tertip edildiğini kabul etmiştir. Bu sebeple bu metinlerin muhteva, dil, üslûp ve edebî ifade bakımından bu yazarlara ait olduğuna da inanmaktadır. Ayrıca Kitâb-ı Mukaddes'in asıl hedefinin iman ve ahlâkla ilgili meseleler olduğuna dikkat çeken kilise, ortaya çıkan çelişkiler ve ilmi neticelere zıt bilgiler karşısında, metin yazarlarının yanılabilirliğini de kabul etmiş olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Abdülhad Dâvûd, *İncil ve Salıb*, İstanbul 1329; *Initiation Biblique* (nşr. A. Robert—A. Tricot), Paris 1954 (eser, metin içinde *İB* şeklinde kısaltılmıştır); *La Sainte Bible: La Bible de Jérusalem*, Paris 1961; P. Grelot, *Introduction aux livres saints*, Paris 1963; *La Revelation*, Paris 1966; R. M. Grant, *Introduction Historique au Nouveau Testament*, Paris 1969; Mütevellî Yûsuf Şelebî, *Edvâ* "ale'l-Mesthiyye, Kuveyt 1393/1973; *Introduction à la Bible: Le Nouveau Testament, Les Lettres Apostoliques* (nşr. A. George—P. Grelot), Paris 1977, III/3, s. 97-98, 123-153, 165, 183, 204, 251, 256-257, 268-270, 282-283, 297-301; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları* (doçentlik tezi, 1979), AÜ İlahiyat Fak.; *Nouveau Testament* (Traduction Oecumenique de la Bible), Paris 1981; M. Ebû Zehre, *Muhâdarât fi'n-Naşrâniyye*, Kahire 1982; Mahmûd Ali Himâye, *İbn Hâzım ve menhecûh fi dirâseti'l-edyân*, Kahire 1983, s. 263-299; Maurice Bucaille, *Müşbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an* (trc. M. Ali Sönmez), Ankara 1984; Ahmed Şelebî, *Mukârenetü'l-edyân II: el-Mesthiyye*, Kahire 1984; Ali Abdülvâhid Vâfi, *el-Esfârü'l-mukaddese fi'l-edyânî's-sâbika li'l-İslâm*, Kahire 1984; Xavier Jacob, *İncil nedir? Tarihi Gerçekler*, Ankara 1985; Dâvûd Ali el-Fâzîlî, *Uşûlü'l-Mesthiyye kemâ yûsavviru'le-Kur'ânü'l-Kerîm*, Rabat 1986; Ahmed Abdülvehhâb, *İhtilâfât fi terâcimi'l-Kitâbi'l-Mukaddes ve tetâvü'rât hâmmâ fi'l-Mesthiyye*, Kahire 1407/1987; E. Amann, "Apocryphes du Nouveau Testament", *DBS*, I, 460-533; H. J. Vogels—L. Pirot, "Critique textuelle du Nouveau Testament", a.e., II, 256-274; H. Höpfl, "Ecriture Sainte", a.e., II, 457-487; A. Feuillet, "Romains (Epître aux)", a.e., X, 739-863; H. J. Codbury, "Acts of the Apostles", *IDB*, I, 28-42; F. W. Beare, "Canon of the NT", a.e., I, 520-532; M. M. Parvis, "Text, NT", a.e., IV, 594-599.

HİKMET TANYU

AHDAR

(الأحضر)

H. Peygamber'in Tebük seferi sırasında konakladığı bir yer.

Kaynaklarda Uhaydir veya Akrâ diye de geçen bu yer, Tebük'ün 70 km. güneyinde Hicaz demiryolu üzerindedir. Tebük'e güneydoğu yönünde 14.5 kilo-